

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ «4К» У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

FORMATION OF «4K» COMPETENCES IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

У статті проаналізовано теоретико-методичний аналіз проблеми формування компетентностей «4К» в початковій школі, висвітлено специфіку використання комунікативності, командної роботи, критичного та креативного мислення, виокремлено сфери вживання їх практичного функціонування на уроках української мови.

Під комунікацією ми розуміємо засіб обміну інформацією між двома чи кількома особистостями, які передають чи отримують повідомлення вербальним чи невербальним способом. За допомогою комунікації у навчальному процесі увага учнів початкової школи спрямована на те, щоб усвідомити набутий досвід, закріпити здобуті уміння та навички. Комунікативність є основним засобом в навчанні та вихованні, за допомогою якого педагог допомагає дитині правильно сприймати та усвідомлювати явища навколишнього дійсності.

Розвиток критичного мислення – це надзвичайно важливий аспект не лише в освітньому просторі, а і в сучасній практичній площині. Навчити учнів початкової школи мислити критично виявляється у формуванні правильно поставити запитання, зосередити увагу на необхідній інформації, вчити знаходити правильне рішення та робити висновки. Критичне мислення в українській школі спрямоване на розвиток індивідуального свідомого мислення молодшого школяра, яке допомагає йому розкрити власний погляд на сучасний світ.

Креативне мислення характеризується вмінням побачити індивідуальний творчий потенціал особи та прагненням розвивати його здібності. Творчими здібностями наділена кожна особистість. Завдяки креативному мисленню в учнів початкової школи розкривається їх неординарний інтелектуальний потенціал, який дозволяє усебічно розвинутися та піднятися на найбільшій щаблі творчої діяльності.

Важливу роль у сучасному освітньому просторі відведено вмінню організувати командну роботу: встановлювати функції та обов'язки між молодшими школярами, обмінюватися інформацією, бути вимогливими і допомагати один одному, вміти оцінювати та контролювати. Командна навчальна діяльність допомагає активно залучати учнів до пошукової роботи, котра полягає у тому, що молодші школярі вчать самостійно знаходити нову інформацію, розвивають уміння спілкуватися один з одним, розв'язують конфліктні ситуації, що виникають у творчій роботі на уроках української мови.

Ключові слова: комунікативність, початкова школа, критичне та креативне мислення, командна робота, уроки української мови.

The article analyzes the theoretical and methodological analysis of the problem of the formation of "4K" competences in elementary school, highlights the specifics of the use of communication skills, teamwork, critical and creative thinking, and highlights the areas of their practical functioning in Ukrainian language classes.

By communication we mean a means of exchanging information between two or more individuals who transmit or receive messages verbally or non-verbally. With the help of communication in the educational process, the attention of primary school students is aimed at realizing the acquired experience, consolidating the acquired skills and abilities. Communicativeness is the main tool in education and upbringing, with the help of which the teacher helps the child to correctly perceive and understand the phenomena of the surrounding reality.

The development of critical thinking is an extremely important aspect not only in the educational space, but also in the modern practical plane. Teaching primary school students to think critically is manifested in the formation of correctly asking questions, focusing on the necessary information, learning to find the right solution and draw conclusions. Critical thinking in the Ukrainian school is aimed at the development of the individual conscious thinking of the younger schoolboy, which helps him to reveal his own view of the modern world.

Creative thinking is characterized by the ability to see the individual creative potential of a person and the desire to develop his abilities. Every individual is endowed with creative abilities. Thanks to creative thinking, elementary school students reveal their extraordinary intellectual potential, which allows them to comprehensively develop and rise to the highest levels of creative activity. An important role in the modern educational space is given to the ability to organize teamwork: to establish functions and responsibilities between younger students, to exchange information, to be demanding and help each other, to be able to evaluate and control. Team educational activity helps to actively involve students in search work, which consists in the fact that younger schoolchildren learn to independently find new information, develop the ability to communicate with each other, resolve conflict situations that arise in creative work in Ukrainian language classes.

Key words: communication skills, primary school, critical and creative thinking, teamwork, Ukrainian language lessons.

УДК 373.3.091

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.30>

Мироненко О.В.,

канд. філол. наук,
доцентка кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету

Кулакова Я.В.,

студентка II курсу магістратури
педагогічного факультету
Херсонського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному лінгводидактичному просторі компетентності «4К» у початковій освіті набувають актуальності як у зарубіжних наукових роботах, так і працях українських науковців. Формування

компетентностей «4К» у молодших школярів є одним із актуальних напрямків під час навчання української мови в початковій школі. Формування комунікативної компетентності, командної роботи, критичного та креативного мислення є надзвичайно

важливим в початковій школі та набуває актуального значення у педагогічній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні часи до питання формування компетентностей «4К» у молодших школярів на уроках української мови зверталися вчені: Н. Гнатко, Г. Костюк, О. Кульчицька, Л. Мацько, О. Мироненко, С. Терно та інші. Компетентності «4К» у сучасній початковій школі активно використовуються у навчальному процесі. Використання компетентностей «4К» в освітньому процесі дозволяє зробити навчання креативним, командним, формує в учнів пізнавальний інтерес та розширює їх кругозір під час опрацювання різних тем у початковій освіті. Формування компетентностей «4К» у молодших школярів на уроках української мови сприяє розвитку зв'язного мовлення, мисленнєвих процесів, критичного та креативного мислення та командної роботи тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сформувані у молодших школярів компетентності «4К» – головна мета вивчення української мови в курсі початкової освіти. У Новій українській школі надзвичайну увагу приділено комунікативній складовій, критичному та креативному мисленню та командній роботі. Навчити учнів сприймати, слухати та передавати інформацію, вміти виражати власне розгорнуте висловлювання, критично та креативно мислити, працювати в команді – це одні із пріоритетних напрямків роботи у навчальному процесі.

Мета статті. Підвищення рівня креативного та критичного мислення, мовленнєвої культури, вміння молодшого школяра працювати у команді передбачає формування в нього компетентностей «4К», що дозволять реалізувати поставлений перед собою задум у мовленнєвій діяльності й контролювати отримані результати. Провідною метою даного дослідження є проаналізувати особливості формування компетентностей «4К» у молодших школярів на уроках української мови. Реалізація поставленої мети передбачає: охарактеризувати поняття комунікативності, критичного та креативного мислення, командної роботи; розкрити роль і значення формування компетентностей «4К» у молодших школярів на уроках української мови; з'ясувати особливості використання компетентностей «4К» у початковій ланці освіти на уроках з української мови.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку лінгводидактики все актуальнішим постає питання звернення до ефективності способів розвитку компетентностей як пріоритетних чинників формування особистості у педагогічній площині, оскільки їх значимість викликає інтерес як у зарубіжних, так і у вітчизняних науковців. У початковій школі надзвичайно важливим у становленні та розвитку особистості є формування

компетентностей «4К», а саме: комунікативності, командної роботи, критичного та креативного мислення, які допомагають становленню усебічно розвиненої людини.

Під комунікацією ми розуміємо інструмент передачі інформації між двома чи кількома комунікантами, які репрезентують чи отримують повідомлення вербальним чи невербальним способом. Процес формування комунікативної компетентності у молодших школярів має забезпечити: застосування умінь та навичок використовувати мову як засіб комунікації; навчитися діалогічному, полілогічному і монологічному мовленню; оволодіти культурою усного і писемного мовлення; засвоїти мовні норми та вправно їх використовувати в різних комунікативних ситуаціях; опанувати навички командної роботи як налагодженої колективної співпраці; розвивати здібності навчальної роботи з педагогом та іншими учнями; навчитися швидко адаптуватися до різних соціально-комунікативних ситуацій; формувати уміння критично та креативно оцінювати дії своїх співрозмовників.

Педагог як мовна особистість має сприяти активному розвитку зв'язного мовлення дітей початкової освіти. На думку О. Мироненко, спілкуючись, мовна особистість має «досконало володіти нормами літературної мови: орфоепічними (правильною вимовою звуків та звукосполучень), акцентуаційними (усталеним наголошуванням слів), орфографічними (правильним написанням слів та їх частин), лексичними (вживанням слів відповідно до їх лексичного значення) та фразеологічними (правильним використанням фразеологічних одиниць), морфологічними (вживанням граматичних форм слів), синтаксичними (побудовою словосполучень та речень) та стилістичними (уживанням мовних засобів у конкретних стилях мови)» [2, с. 56].

У початковій освіті важливого значення під час навчання набуває критичне та креативне мислення. Під критичним мисленням розуміємо здатність аналізувати та вправно обмірковувати отриману інформацію, щоб використовувати її у типових чи нетипових ситуативних площинах. У сучасному освітньому вимірі креативне мислення як здатність особи до різнопланового творчого відтворення, до розуміння та створення інноваційної інформаційної площини має надзвичайно важливе суспільне значення.

Розвиток критичного та креативного мислення – це дуже важливий аспект не лише у процесі навчання, а і виховання. Навчити учнів мислити креативного та критично – означає чітко і правильно поставити запитання, направити їхню увагу в правильне русло, навчити школярів робити висновки та знаходити найпростіші рішення. Щоб кожен учень умів критично та креативно мислити, потрібна допомога з боку педагога.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки активно використовується поняття «командна робота», що допомагає ефективному розв'язуванню широкого кола питань та завдань. Сформована в учнів здатність організувати роботу в команді, є результатом таких процесів: планування дій; розподіл ролей; дотримання норм співпраці реалізовувати задумане; представлення своїх висновків у вигляді моделі, схеми тощо.

На уроках української мови в початковій школі надзвичайно продуктивною є організація командної навчальної роботи. Саме в цій формі роботою кожного школяра управляє педагог опосередковано, через питання та завдання, які він пропонує команді та які корегують діяльність учнів. Педагог безпосередньо регулює роботу команд тільки в випадку, якщо в учнів виникають труднощі та певні питання і вони самі просять допомоги у вчителя.

На думку О. Мироненко, педагог як «творча особистість повинна вміти інтегрувати умови спілкування з мовною ситуацією, добирати мовні засоби відповідно до ролі мовця в навколишньому середовищі, розвивати свої мовно-мовленнєві компетенції та реалізовувати їх в умовах компетентнісної освіти» [1, с. 255].

У дослідженнях командної навчальної діяльності школярі демонструють високу результативність засвоєння знань і формування вмінь та навичок. Це зумовлюється тим, що в такій командній роботі більш слабкі діти виконують за обсягом будь-які вправи на уроках на 20-30% більше, ніж у самостійній роботі. Особливого значення командна робота набуває у досягненні виховної функції навчання, оскільки під час командної роботи у учнів формується колективізм, моральні якості, формування цих якостей відіграють особливу роль в організації командної роботи, а саме: розподіл завдань, функцій і обов'язків між учнями, які є активними у такій навчальній діяльності, обмін думками один з одним, взаємна вимогливість під час виконання вправ і допомога за потреби, взаємоконтроль і взаємооцінка.

У Новій українській школі активно використовують різні види ігор для кращого опанування компетентностей «4К», які є необхідним чинником роботи між учнем та педагогом. На думку О. Мироненко, Т. Видахевич, «найважливіший елемент гейміфікації – ігрове мислення. Завдяки йому прості дії набувають особливого сенсу, адже до них додаються такі елементи як: співробітництво, дослідження та конкуренція» [3, с. 593].

На думку О. Мироненко, Т. Видахевич, під час розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів «шляхом гейміфікації на уроках української мови виробляються такі вміння і навички як:

1) засвоєння норм української мови: фонетичних, акцентуаційних, лексичних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних та стилістичних;

2) переказування та створення тексту в усній та писемній формах;

3) збагачення та активізація словникового запасу під час мовно-мовленнєвої діяльності;

4) спонукання до творчого потенціалу, інтелектуального розвитку особистості;

5) залучення до інноваційних ігрових технологій під час вивчення різних тем;

6) використання монологічного, діалогічного, полілогічного мовлення під час ігрової діяльності тощо» [4, с. 157].

Залучення учнів до невимушеного спілкування в процесі навчальної діяльності можливе тоді, коли школярам пропонуються цікаві й актуальні для них питання, в класі панує атмосфера доброзичливості, здійснюється заохочення до висловлення власних думок, формується вміння зацікавлено слухати інших, дотримуються норми демократичного стилю спілкування. Одним із важливих результатів компетентнісно орієнтованого навчання української мови є здатність взаємодіяти з іншими людьми, висловлювати свої враження від побаченого, почутого, прочитаного, пережитого, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності, критично та креативно мислити. Формування цих складників компетентності можливе за умови систематичного використання цікавих для дітей мовленнєво-творчих завдань, проєктів, заохочення школярів до їх виконання. Належне місце у процесі навчання української мови має займати командна робота, яка полягає в аналізі, інтерпретації, оцінюванні та формуванні вмінь та навичок. Компетентнісний підхід до засвоєння початкових лінгвістичних знань передбачає орієнтацію навчального процесу не тільки на аналіз мовних одиниць і явищ, а й на формування вмінь застосовувати їх у мовленнєвій практиці.

Формування компетентностей «4К»: комунікативності, креативного та критичного мислення, командної роботи, на наш погляд, буде найбільш продуктивним під час використання різних ігрових технологій: «Шість цеглинок» LEGO, Іарbook, інтерактивний метод «Шість капелюхів», технологія «Мозковий штурм», Кубик Блума, Фішбоун тощо), під час яких учні легко та вправно опановують навчальний матеріал.

Надзвичайно важливим засобом у формуванні компетентностей «4К» у молодших школярів є використання технології «Кубик Блума», головною метою якої є словникове збагачення мовлення учнів. Кубик Блума ми пропонуємо використовувати під час вивчення теми: «Розбираю іменник як частину мови»:

– Яку частину мови ми вивчали на минулому уроці?

– На які питання відповідають іменники?

– На що вказують іменники?

– Чи змінюються іменники за родами, числами, відмінками?

– Наведіть приклади іменників.

LEGO технологію нами використано під час вивчення теми «Розрізняю іменники – назви істот і неістот, власні і загальні назви». Для розрізнення власних та загальних назв на цеглинка різного кольору наклеюються слова (жовта – річка, червона – Львів, синя – Тарас, зелена – море) і пропонується розподілити слова на дві групи – власні та загальні назви та будуються з цеглинок 2 вежі (таку вправу пропонуємо учням і на розрізнення істот та неістот).

Ігрова технологія «Ажурна пилка» сприяє засвоєнню молодшими школярами великої кількості інформації, що допомагає працювати в команді та розвиває критичне та креативне мислення під час комунікації. Використання технології «Ажурна пилка» на уроках української мови полегшує засвоєння великого обсягу інформації. Під час роботи кожен учень не тільки навчається, а й пізнає новий матеріал. Цей вид діяльності допомагає поглибити знання з теми. Дану технологію пропонуємо розглянути на прикладі інтегрованих уроків з української мови та читання в 4 класі під час вивчення життєвого та творчого шляху Івана Яковича Франка. Розподіляємо учнів у 3 домашні групи:

1 група – Бібліографи. Учні детально вивчають біографію письменника.

2 група – Літературознавці. Декламують твори І. Франка.

3 група – Мовознавці. На основі аналізу творів учні репрезентують художні засоби творів.

Далі працює «експертна група» – до 8 хвилин.

Дану технологію також можна використовувати на прикладі інтегрованих уроків з української мови та читання в 4 класі під час вивчення життєвого та творчого шляху Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач). Розподіляємо учнів у 4 домашні групи:

1 група – Бібліографи. Учні детально вивчають біографію письменниці.

2 група – Літературознавці. Декламують твори Лесі Українки.

3 група – Лінгвісти. На основі аналізу творів учні репрезентують художні засоби творів.

4 група – Художники. Учні репрезентують малюнки до творів Лесі Українки та аналізують їх.

Далі працює «експертна група» – до 8 хвилин.

Впровадження технології «Фішбоун» має значний ряд переваг: по-перше, розвивається критичне мислення; по-друге, створюється інноваційне розвивальне освітнє середовище; по-третє, діти набувають умінь зосереджуватися на

проблемних аспектах; по-четверте, учні активно працюють в парах або в групах; по-п'яте, формується вміння вирішувати проблемну ситуацію та виражати власні нові ідеї [5, с. 18-21]. Як приклад, технологію «Фішбоун» можна використовувати під час вивчення теми «Розбираю прикметник як частину мови». Групуємо учнів, кожному з них надаємо зображення «риб'ячого скелету» і пропонуємо заповнити всі «кістки», вказавши проблемну ситуацію, причини виникнення, фактичний матеріал, та висновки.

Використання різноманітних ігрових технологій допомагає сформуванню в учнів компетентності «4К», що сприяють розвитку комунікативних здібностей, критичного та креативного мислення, командної роботи на уроках української мови в початковій школі. Застосування даних технологій є продуктивним засобом розвитку вмінь та навичок учнів під час навчального процесу.

Висновки. Отже, формування компетентностей «4К» має бути взаємопов'язаною педагогічною системою, яка впливає на розвиток молодшого школяра, а також забезпечує становлення активної життєвої позиції на кожному з етапів виховання та навчання. Адже вправне використання учнями компетентностей «4К» впливає на формування світогляду, життєвої позиції та пізнавальної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*: [наук. ред. Бакум З.П.]. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С. 251-255.

2. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови. *Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho studia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. 2016. 28-29oktobra. С. 56-58.

3. Мироненко О.В., Видахевич Т.І. Гейміфікація як засіб навчання української мови молодших школярів. *The 8th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations"* (April 21-23, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. P. 590 -596.

4. Мироненко О.В., Видахевич Т.І. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів шляхом гейміфікації на уроках української мови. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 44. Т.1. С. 154-157.

5. Симоненко Н.Є. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 18-21.